

AGNIESZKA TARGOŃSKA, AGNIESZKA WILKANIEC

Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

IDENTYFIKACJA ZMIAN KOMPOZYCYJNYCH, ILOŚCIOWYCH I JAKOŚCIOWYCH ZADRZEWIENIA PARKOWEGO W KONARZEWIE W OKRESIE OD NACJONALIZACJI DO REPRYWATYZACJI

IDENTIFICATION OF CHANGES IN COMPOSITION,
QUANTITY AND QUALITY OF TREES IN THE PARK IN KONARZEWO
FROM NATIONALIZATION TO REPRIVATIZATION

Streszczenie. Założenie pałacowo-ogrodowe w Konarzewie koło Poznania powstało u schyłku XVII wieku. W kolejnych wiekach powiększano je i wzbogacano skład dendroflory. Po II wojnie światowej zostało znacjonalizowane. Celem podjętych badań była identyfikacja przekształceń ilościowych i jakościowych dendroflory parku, których dokonano w okresie od 1945 do 2013 roku, czyli od nacjonalizacji do reprivatyzacji, oraz ocena tych zmian pod względem kompozycyjnym. Na podstawie badań stwierdzono, że w okresie PRL-u na terenie parku wykonano istotne prace: wybudowano, a następnie zlikwidowano fermę drobiu, rozebrano budynki gospodarcze i oficynę, a na ich miejscu wzniesiono blok mieszkalny, wybudowano hydrofornię i garaże. Dokonano korekty układu dróg. Uszczuplono teren parku. Ingerowano w drzewostan, wycinając drzewa i krzewy, a także wprowadzając nowe nasadzenia. Zaniechano prawidłowej pielęgnacji parku. Wiele z tych działań miało katastrofalne skutki dla dendroflory i dawnej kompozycji przestrzennej założenia. Silna sukcesja naturalna spowodowała, że drzewostan zdominowały drzewa i krzewy popularnych, ekspansywnych gatunków. Samosiewy zakłóciły dawne powiązania widokowe. Skład gatunkowy dendroflory bardzo zubożał. Pomimo iż w 1956 roku park objęto ochroną konserwatorską, niekompetencja zarządców i brak wystarczających prac pielęgnacyjnych spowodowały, że jego stan w momencie reprivatyzacji był daleki od przedwojennego.

Słowa kluczowe: Konarzewo, Czartoryscy, założenie pałacowo-ogrodowe, reprivatyzacja, historia ogrodów, park zabytkowy, dendroflora

Wstęp

Prowadzona od lat dziewięćdziesiątych reprivatyzacja, a zwłaszcza nowa interpretacja zapisów dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej, pozwoliła na powszechne uruchamianie procedur związanych ze zwrotem siedzib ziemiańskich. Potomkowie dawnych właścicieli odzyskują posiadłości rodzinne przeważnie w bardzo złym stanie: oszpecone, zniszczone, wręcz zdegradowane. Ich wartość rynkowa jest znacznie mniejsza niż w momencie, kiedy dokonano nacjonalizacji. Zwracane założenia wymagają ogromnych nakładów finansowych na remonty i rewaloryzację. Dlatego bardzo ważnym zagadnieniem, z punktu widzenia odpowiedzialności prawnej, jest obiektywne oszacowanie zniszczeń i określenie stanu reprivatyzowanych założeń w momencie ich zwrotu. Taka ocena byłaby pomocna również w dochodzeniu odszkodowań za degradację założeń dokonaną po nacjonalizacji. Jednak wycena, zwłaszcza monetarna, spadku wartości parków wydaje się zadaniem niezwykle złożonym, interdyscyplinarnym, indywidualnym, a braki w dokumentacji w zasadzie uniemożliwiają rzetelne jej wykonanie.

Celem pracy była identyfikacja przekształceń dendroflory parku w Konarzewie pod Poznaniem dokonanych w okresie od 1945 do 2013 roku, czyli od nacjonalizacji do reprivatyzacji, oraz ocena tych zmian pod względem kompozycyjnym. Konarzewo jest przykładem siedziby szlacheckiej odebranej właścicielom w 1945 roku i niedawno reprivatyzowanej. Wydaje się, iż historia zespołu konarzewskiego dobrze ilustruje los wielu założeń, które w latach powojennych utraciły swoją świetność, pomimo objęcia ich ochroną prawną.

Material i metody

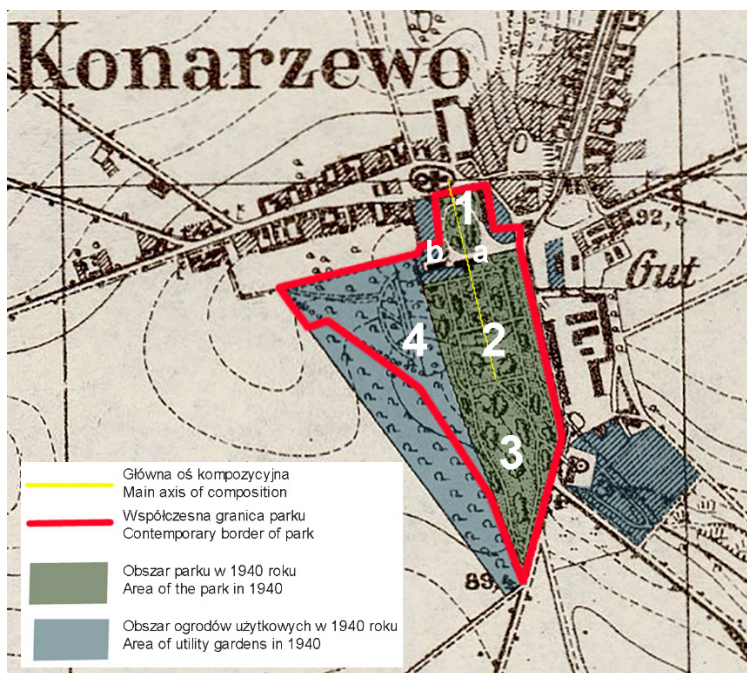
Historia założenia pałacowo-parkowego w Konarzewie

Konarzewo koło Poznania w przeszłości było siedzibą możnych rodów wielkopolskich. U schyłku XVII wieku Andrzej Radomicki wybudował tu istniejący do dziś pałac. Jest on jednym z najcenniejszych XVII-wiecznych zabytków Wielkopolski. W tym samym okresie powstał ogród o kompozycji geometrycznej, typowej dla założeń barokowych. Później wielokrotnie powiększany i rekonstruowany, przechodził różne fazy rozwojowe. W XIX wieku park posiadał bogatą kolekcję roślin obcego pochodzenia. Integralne części stanowiły przylegające ogrody użytkowe: sad i warzywnik, a także szkółka roślin ozdobnych. Doskonały stan założenia przed II wojną światową ilustrują zdjęcia Jana Bułhaka wykonane w 1928 roku. Do 1939 roku obszar ogrodu pozostawał w starych granicach i był starannie pielęgnowany (Kąsinowska, 2013) – należał wówczas do Romana Jacka Czartoryskiego, przedwojennego właściciela majątku w Konarzewie. W czasie II wojny światowej majątek trafił pod zarząd niemiecki. W 1945 roku, na mocy dekretu PKWN w sprawie przeprowadzenia reformy rolnej, park konarzewski wraz z resztą majątności został upaństwowiony. 9 czerwca 1956 roku wpisano go do rejestru zabytków pod nr 73/80/56/A. Do 1992 roku należał do PGR, a następnie przejęła go Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa (obecnie pod nazwą Agencja Nieruchomości Rolnych). Rodzina Czartoryskich odzyskała założenie pałacowo-ogrodowe w 2013 roku, po 68 latach od nacjonalizacji. W 2014 roku pałac wraz z oficyną i otacza-

jącym parkiem został sprzedany. W 2015 roku rozpoczęto prace związane z uporządkowaniem parku.

Charakterystyka funkcjonalno-przestrzenna parku

Konarzewo to wieś położona w powiecie poznańskim na terenie gminy Dopiewo, oddalona 20 km od centrum Poznania. Założenie pałacowe znajduje się w południowej części wsi. Zajmuje powierzchnię około 12 ha. Teren ogrodu opada w kierunku południowym i wschodnim. Deniwelacje wynoszą około 8 m – od 87,13 do 95,30 m n.p.m. (Jankowski i Andrzejewski, 1978). W parku brak zbiorników i cieków wodnych. Dominantę architektoniczną stanowi pałac pochodzący z końca XVII wieku. Obok znajduje się zabytkowa oficyna, połączona z pałacem murem, oraz niewielki budynek gospodarczy. W parku można wyróżnić cztery części funkcjonalno-kompozycyjne (rys. 1).

Rys. 1. Schemat funkcjonalno-przestrzenny założenia rezydencjonalnego w Konarzewie (zaznaczony na fragmencie historycznej mapy z 1940 roku – Messtischblatt. Dombrowka (sekcja 3666)); a – pałac, b – oficyna, 1 – dziedzińiec, 2 – ogród formalny, 3 – park krajobrazowy, 4 – dawny ogród użytkowy. Pozyskano z: http://www.amzpbig.com/maps/3666_Dombrowka_1940.jpg (dostęp: 2015-02-20). Opracowanie własne

Fig. 1. Scheme of function and space of manorial estate in the Konarzewo village (marked on a part of historical map from 1940 – Messtischblatt. Dombrowka (section 3666)); a – palace, b – outbuilding, 1 – court, 2 – formal garden, 3 – landscape park, 4 – former utility garden. Obtained from: http://www.amzpbig.com/maps/3666_Dombrowka_1940.jpg (access: 2015-02-20). Own work

Pierwsza z nich – frontowa – to dawny dziedziniec paradny wraz z otoczeniem. Za pałacem znajduje się ogród formalny. Południową część parku zajmują pozostałości założenia w stylu krajobrazowym wraz z budynkiem XX-wiecznej hydroforni. Zachodnią część, czyli dawny ogród użytkowy, porasta gęsty drzewostan złożony przeważnie z samosiewów. Główna oś kompozycyjna założenia rozpoczyna się od prezbiterium kościoła, zlokalizowanego na północ od parku. Przechodzi przez bramę wjazdową, dziedziniec paradny, pałac i ogród formalny, pełniąc jednocześnie rolę osi symetrii. Niknie w części krajobrazowej, i wydaje się, iż jej kontynuacją jest droga wychodząca z parku od strony południowej (rys. 1). Współczesne najbliższe otoczenie parku w dużej mierze pozostaje podobne do historycznego – od północy i wschodu jest to zabudowa zagrodowa i folwarczna, a od strony południowo-zachodniej – pola uprawne.

Zakres i metodyka badań

W pracy podjęto badania, których celem była identyfikacja przekształceń ilościowych i jakościowych dendroflory parku dokonanych w okresie od 1945 do 2013 roku, czyli od nacjonalizacji do reprivatyzacji, oraz ocena tych zmian pod względem kompozycyjnym.

Wykonano kwerendę źródeł archiwalnych oraz map historycznych znajdujących się w Archiwum Państwowym w Poznaniu oraz w Bibliotece Uniwersyteckiej UAM w Poznaniu. Ponadto przeanalizowano dokumentację konserwatorską znajdującą się w zasobie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu: karty ewidencyjne, inwentaryzacje, dwie koncepcje nowego zagospodarowania parku oraz decyzje konserwatorskie z lat 1995–2009. Materiałem źródłowym były także nieliczne publikacje dotyczące konarzewskiego założenia. Wyniki trzech niezależnych inwentaryzacji wykonanych w latach 1978, 2001 i 2012 stały się podstawą poczynionych w pracy zestawień i porównań jakościowych i ilościowych drzew i krzewów, z których wyłonił się obraz dynamiki i kierunku przekształceń drzewostanu.

Badania materiałów źródłowych uzupełniono obserwacjami terenowymi dokonanymi w sierpniu 2013 roku. Ich celem było porównanie obrazu dendroflory, odzwierciedlonego w wymienionych inwentaryzacjach, ze stanem obecnym. Obserwacje pozwoliły również na uzupełnienie wiedzy o elementach i cechach parku pominiętych w materiałach źródłowych. *In situ* określono wartość kompozycyjną powojennych nawarstwień i ogólny stan drzewostanu. Wykonano dokumentację fotograficzną.

Wyniki

Przedwojenny obszar założenia ogrodowego został po wojnie podzielony na kilka działek. Zasadnicza część parku wraz z pałacem i oficyną znajduje się na działce ewidencyjnej nr 562/12, która zajmuje powierzchnię 11 ha. W jej granicach, od strony zachodniej, zawarty jest także fragment dawnego ogrodu użytkowego. Ten obszar jest objęty ochroną konserwatorską. Poza granicą ochrony znalazło się otoczenie dziedzińca paradnego oraz duża część ogrodów użytkowych (rys. 1).

Istotne przekształcenia w strukturze parku miały miejsce zaraz po wojnie, kiedy to w części krajobrazowej wybudowano fermę kur. W 1966 roku Olszewski wykonał inwentaryzację i projekt urządzenia części parku. Niektóre z zaleceń projektowych faktycznie

zrealizowano. W 1975 roku powstała pierwsza ewidencja parku, wykonana przez Bugałę i in. W 1978 roku Jankowski i Andrzejewski ponownie zinwentaryzowali park i przedstawili koncepcję zagospodarowania. Na bazie tego opracowania w 1980 roku powstał projekt wykonawczy autorstwa Jankowskiego i Andrzejewskiego, który stał się podstawą działań rewaloryzacyjnych prowadzonych w latach osiemdziesiątych (Goryńska, 1986). Decyzje konserwatorskie wydawane od 1995 roku dotyczyły jedynie bieżących remontów i prac porządkowych, a zwłaszcza usuwania suchych drzew i wiatrołomów.

Powojenne przekształcenia kompozycji roślinnych

Część frontowa

W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych w części frontowej parku rosło wiele drzew i krzewów. Ołtuszewski i Przybylski (1957) wymieniają m.in. dwa platany (*Platanus ×hispanica*) o obwodzie 310 cm i dwa stare cisy (*Taxus baccata* L.). W kolejnych latach liczba drzew gwałtownie zmalała – w 1966 roku zinwentaryzowano tylko 10 drzew i trzy duże grupy krzewów (Olszewski, 1966). W 1965 roku na wschód od dziedzińca wybudowano blok mieszkalny. Po przeciwnej stronie zlikwidowano ogród kuchenny (zwany też słodkim) i na jego miejscu wybudowano garaże i kurniki. Na podstawie koncepcji Olszewskiego (1966) po 1966 roku plac przed pałacem zwężono o 4,5 m. Na powiększonym gazonie urządzono kwietniki i posadzono cisy pospolite (*Taxus baccata* L.) oraz dwa rzędy kolumnowych żywotników zachodnich (*Thuja occidentalis* 'Fastigiata'). Do 2013 roku krzewy te osiągnęły spore rozmiary i optycznie zwężyły podjazd, częściowo zasłaniając frontową elewację pałacu (rys. 2). W kolejnych latach garaż i plac przy nim osłonięto drzewami i krzewami, i odgrodzono od terenu parku

Rys. 2. Dwa rzędy krzewów iglastych rosnące na dziedzińcu. Na pierwszym planie widoczny niekoszony trawnik (fot. A. Targońska, 2013)

Fig. 2. Two rows of shrubs growing in the courtyard. Unmown lawn seen in the foreground (photo by A. Targońska, 2013)

plotem z siatki. Blok również odizolowano wysoką zielenią. Rośliny wówczas posadzone zamknęły widok na XX-wieczną zabudowę.

Ogród formalny

Ta część ogrodu w najmniejszym stopniu ulegała przekształceniom. Autorzy obu przytaczanych wcześniej koncepcji zagospodarowania starali się zachować istniejący układ alejowy. Olszewski w 1966 roku określił drzewostan jako bardzo zniszczony – w alejach były liczne ubytki. W 1975 roku Bugała i in. odnotowali, że wnętrza ogrodu zniekształciły samosiewy i celowo sadzone nowe drzewa i krzewy. Później prawdopodobnie uzupełniano aleje i odtwarzano wnętrza ogrodowe zgodnie z projektem z 1980 roku. W trakcie obserwacji terenowych prowadzonych w 2013 roku stwierdzono, że tarasowy układ kwaterowy i pozostałości alei lipowych nadal istnieją, choć na skutek braku odpowiedniej pielęgnacji, a zwłaszcza zaniechania cięć formujących, geometryczna kompozycja ogrodu została zatarta. Główną oś kompozycyjną i widokową zasłaniały nadmiernie rozrośnięte korony starych drzew. Ta sama uwaga dotyczyła pobocznych i poprzecznych osi widokowych przebiegających wzdłuż pozostałych alei (rys. 3).

Rys. 3. Ścieżka zarośnięta przez samosiewy i korony starych lip (fot. A. Targońska, 2013)

Fig. 3. Path overgrown with young trees and crowns of old lime trees (photo by A. Targońska, 2013)

Część krajobrazowa

Istotne przekształcenie funkcji i kompozycji tego fragmentu parku nastąpiło zaraz po wojnie, gdy wybudowano tu kurniki i wybiegi dla drobiu. Teren odgrodzono od reszty parku. Ferma funkcjonowała około 20 lat, zlikwidowano ją tuż przed 1978 rokiem. W pobliżu ul. Stęszewskiej wybudowano studnię głębinową, a następnie, w latach siedemdziesiątych, okazały budynek hydroforni, istniejący do dziś (rys. 4). W latach pięćdziesiątych wokół kurników rosły wspaniałe sosny wejmutki (*Pinus strobus* L.), jesiony wyniosłe (*Fraxinus excelsior* L.), dąb czerwony (*Quercus rubra* L.), bożodrzew (*Ailanthus altissima* (Mill.) Single), buk zwyczajny w odmianie czerwonolistnej (*Fagus sylvatica* f. *purpurea*). Brak było młodych drzew i krzewów (Ołtuszewski i Przybylski, 1957). 18 lat później Bugała i in. (1975) alarmowali, że stare, cenne drzewa licznie zamierają. Na skutek intensywnych zmian funkcji i zagospodarowania tej części parku oraz braku właściwej pielęgnacji zanikły dawne kompozycje roślinne, ścieżki i otwarcia widokowe. Z przedwojennej kolekcji roślin egzotycznych zachowały się tylko pojedyncze egzemplarze. W 2013 roku teren dawnego ogrodu krajobrazowego był silnie zarosnięty samosiewami i wysokimi chwastami. Jediną otwartą polanę szpeciła hydrofornia.

Rys. 4. Budynek hydroforni w południowej części parku (fot. A. Targońska, 2013)

Fig. 4. Building of hydrophone in the southern part of the park (photo by A. Targońska, 2013)

Dawny ogród użytkowy

Ta część ogrodu przed nacjonalizacją miała charakter szkółki i kolekcji roślin obcych i rodzimych gatunków. W latach pięćdziesiątych wiele z nich nadal rosło. Ołtuszewski i Przybylski (1957) wymieniają tulipanowca (*Liliodendron tulipifera* L.), sosnę żółtą (*Pinus ponderosa* Dougl.), miłorząb japoński (*Ginkgo biloba* L.), skrzydłoorzechy

(*Pterocarya fraxinifolia* Spach), sosny wejmutki (*Pinus strobus* L.), jodły kalifornijskie (*Abies concolor* (Gordon et Glend.) Lindl. ex Hildebr.). Zachwytał perełkowiec japoński (*Styphnolobium japonicum* (L.) Schott) o obwodzie 345 cm (to drzewo nadal istnieje, ale jest w bardzo złej kondycji zdrowotnej). Po 18 latach Bugała i in. (1975) zidentyfikowali tylko nieliczne drzewa introdukowane. Zubożenie składu gatunkowego tej części parku potwierdziła również inwentaryzacja z 2001 roku (Korpik, 2001) i obserwacje terenowe wykonane w 2013 roku.

Zmiany ilościowe i jakościowe w obrębie dendroflory

Podczas inwentaryzacji wykonanej w 1978 roku stwierdzono występowanie 1430 drzew o pierśnicy 20 cm i większej (Jankowski i Andrzejewski, 1978). Podobne wyniki uzyskał Korpik – w 2001 roku zinwentaryzował 1414 drzew o średnicy pnia powyżej 15 cm (średnicę mierzono na wysokości 1,30 m od poziomu gruntu). Z porównania tych danych wynika, że ogólna liczba drzew o pierśnicy 15–20 cm pozostawała podobna, mimo sukcesywnego usuwania drzew powalonych, złamanych i pochylonych, a także niektórych samosiewów i nieprzemyślanych nasadzeń. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w intensywnie zachodzącym procesie naturalnej sukcesji – nieusunięte samosiewy rozrosły się i samorzutnie zastąpiły drzewa posadzone celowo.

Skład gatunkowy dendroflory uległ dużej zmianie. Około 10 lat po nacjonalizacji w parku rosły 92¹ gatunki i formy drzew i krzewów (Ołtuszewski i Przybylski, 1957), natomiast w inwentaryzacji z 1978 roku wymienionych jest 65 gatunków drzew i ponad 50 gatunków krzewów (Jankowski i Andrzejewski, 1978). W opracowaniu wykonanym w 2001 roku zinwentaryzowano 44 gatunki drzew i 5 gatunków krzewów² (Korpik, 2001), a w 2012 roku – zaledwie 31 gatunków drzew i 6 gatunków krzewów³ (Barczak, 2012). Przedstawione liczby świadczą o stopniowym ubożeniu składu gatunkowego dendroflory, a zwłaszcza krzewów, na przełomie XX i XXI wieku (rys. 5).

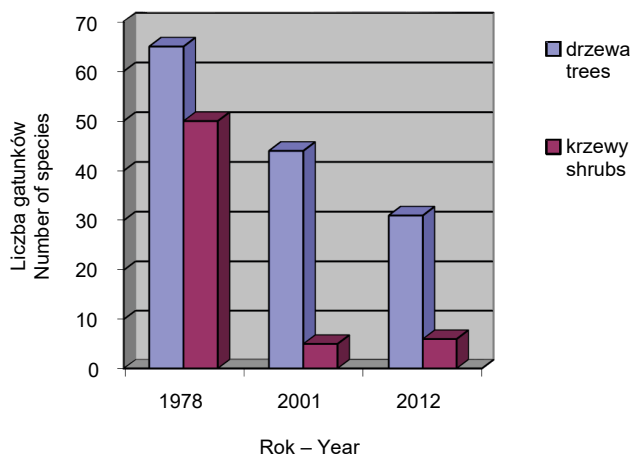
Porównanie wyników inwentaryzacji prowadzonych w latach 1978, 2001 i 2012 pozwala na stwierdzenie, że systematycznie malała liczba egzemplarzy w obrębie poszczególnych gatunków introdukowanych. Od lat siedemdziesiątych dominują te same gatunki drzew: robinie białe (*Robinia pseudoacacia* L.), klony pospolite (*Acer platanoides* L.), lipy drobnolistne (*Tilia cordata* Mill.) i jesiony wyniosłe (*Fraxinus excelsior* L.). W tej grupie od 1978 roku zmniejszył się udział robinii akacjowych (*Robinia pseudoacacia* L.). Udział pozostałych gatunków nieznacznie się zmieniał (rys. 6).

Jankowski i Andrzejewski (1978) zinwentaryzowali 320 drzew o pierśnicy powyżej 50 cm, które określili jako starodrzew. Barczak w 2012 roku wykonała analizę dendrochronologiczną. Stwierdziła, że w parku najwięcej jest drzew liczących do 70 lat. Wśród nich niewielki procent stanowią rośliny posadzone celowo, a ich rola kompozycyjna jest wątpliwa. Pozostałe drzewa w tej grupie wiekowej to samosiewy. Niektóre osiągnęły już spore rozmiary, jednak najwięcej jest roślin młodych – w wieku do około

¹Czekalski (1999) uważa, że nie oznaczono wówczas wszystkich gatunków i odmian, jakie rosły w parku.

²Inwentaryzacja zawiera błąd – nie określono gatunków drzew i krzewów rosnących na dziedzińcu, w tym starych krzewów cisa pospolitego.

³Inwentaryzacja nie obejmuje zachodniej części parku.

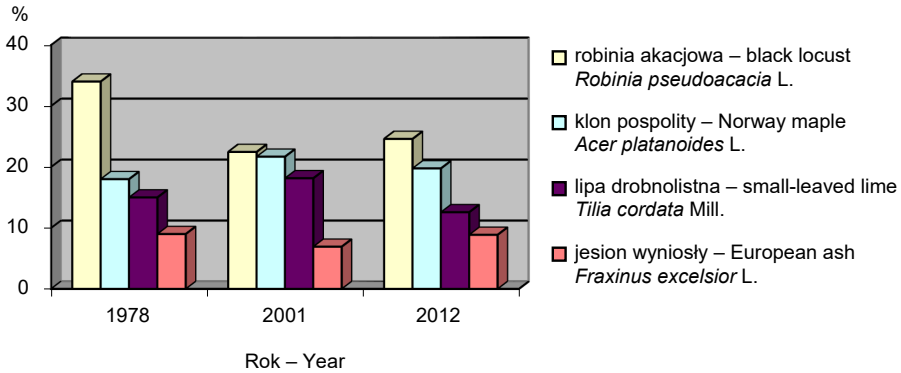

Rys. 5. Ilościowe zmiany różnorodności gatunkowej drzew i krzewów

Fig. 5. Quantitative changes in species diversity of trees and shrubs

15 lat. Większość roślin w silnym zwarciu. Wraz z krzewami, pokrzywami (*Urtica* sp.) i innymi wysokimi chwastami tworzą gęste zarośla. Pojawiają się pod koronami wyższych drzew, zarastają drogi i dawne trawniki, zacierają powiązania widokowe. Podczas badań terenowych w 2013 roku stwierdzono, że wśród samosiewów przeważają robinie białe (*Robinia pseudoacacia* L.), klony pospolite (*Acer platanoides* L.) i krzewy bzu czarnego (*Sambucus nigra* L.). Są to gatunki bardzo ekspansywne, które nie budowały wcześniejszej kompozycji parku. Często są wiązy szypułkowe (*Ulmus laevis* Pall.), jesiony wyniosłe (*Fraxinus excelsior* L.), lipy drobnolistne (*Tilia cordata* Mill.), a w południowej części parku – bożodrzewy gruczołkowate (*Ailanthus altissima* (Mill.) Single), topole białe (*Populus alba* L.) i śnieguliczki białe (*Symphoricarpos albus* Duhamel). Tak liczna obecność młodych samosiewów jest jawnym dowodem na zaniechanie w ostatnich latach zabiegów pielęgnacyjnych, zwłaszcza wykaszania.

Stan zdrowotny drzew w latach siedemdziesiątych był dobry, Bugała i in. (1975) uważali jednak liczne wiatrołomy, a wiele lip w alejach wykazywało daleko posuniętą próchnicę pni. Zdaniem Jankowskiego i Andrzejewskiego w 1978 roku na 1430 zinventaryzowanych drzew tylko 50 było w stanie złym, a 35 – w dość złym. W 2013 roku ogólny stan sanitarny drzew w parku był dość dobry. W pniach kilku starych okazów znajdowały się próchniejące dziuple, inne miały susz gałęziowy i połamane konary. Gorzej było w najbardziej zaniedbanej, zachodniej części założenia, gdzie wiele drzew uschło. Tylko niektóre z nich były powalone. Pozostałe stały lub zawisły w sąsiednich koronach. Nieusuwane stanowiły zagrożenie dla osób zwiedzających park. Okazy chore i suche były siedliskiem patogenów i stanowiły zagrożenie dla stanu sanitarnego drzewostanu.

Rys. 6. Procentowy udział dominujących gatunków drzew i krzewów

Fig. 6. Percentage of dominant species of trees and shrubs

Podsumowanie

Stan założenia ogrodowego w Konarzewie w 2013 roku, czyli w momencie reprivatyzacji, daleki był od tego, w jakim odebrano je rodzinie Czartoryskich. Powojenne nawarstwienia kompozycyjne najsilniej ujawniły się we frontowej oraz krajobrazowej części parku. Ogromnej przemianie uległa także część zachodnia: dawny ogród użytkowy porosły samosiewy w różnym wieku, a drogi zanikły. Stosunkowo najlepiej zachował się ogród formalny. Tu nadal widoczny był tarasowy układ kwaterowy i pozostałości alei lipowych.

Pomimo objęcia parku ochroną konserwatorską w 1956 roku, niewłaściwa pielęgnacja i irracjonalne decyzje, dotyczące zwłaszcza nowych elementów architektonicznych, przyczyniły się do dewastacji tego obiektu. Projekt urządzenia parku, a właściwie jego rekompozycji, przedstawiony przez Olszewskiego w 1966 roku, wydaje się dyskusyjny – oprócz propozycji zakładających odtworzenie historycznej postaci założenia zawierał elementy degradujące. Dopiero wnioski Bugały i in. z opracowania ewidencyjnego wykonanego w 1975 roku oraz projekt rewaloryzacji opracowany przez Jankowskiego i Andrzejewskiego w 1978 roku umożliwiły późniejszą twórczą konserwację obiektu z równoczesnym zaakceptowaniem niektórych zmian dokonanych w latach powojennych. Niestety, nie wszystkie założenia projektowe zrealizowano.

W momencie reprivatyzacji park był silnie zadrzewiony. Drzewostan od 1940 roku bardzo zubożał gatunkowo. Przeważały drzewa młode lub w średnim wieku, liczące do 70 lat. Najczęściej były to samosiewy ekspansywnych gatunków. Brak odpowiedniej pielęgnacji i naturalne zjawiska, takie jak sukcesja i zamieranie roślin, dodatkowo zatężyły historyczną kompozycję parku i powiązania widokowe. Zaprzestanie w ostatnim dziesięcioleciu nawet tak podstawowych zabiegów, jak koszenie trawników czy usuwanie młodych samosiewów, dodatkowo przyspieszyło proces niszczenia. Tym samym wartość parku została znacznie zmniejszona. Należy przewidywać, że rewaloryzacja tego obiektu będzie długotrwałym procesem, wymagającym ogromnych nakładów finansowych i zaangażowania.

Literatura

- Barczak, L. (2012). Inwentaryzacja i koncepcja rewaloryzacji parku pałacowego w Konarzewie. Maszynopis. Praca magisterska. Poznań: Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu UP, Poznań.
- Bugała, W., Bojarczuk, K., Bojarczuk, T. (1975). Park w Konarzewie gmina Dopiewo. Opracowanie ewidencyjne. Maszynopis. Poznań: Archiwum Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (nr inw. 850N).
- Czekalski, M. (1999). Park pałacowy w Konarzewie koło Poznania i zmiany w składzie jego dendroflory po 182 latach. *Rocz. Dendrol.*, 47, 97–122.
- Goryńska, I. (1986). Parki zabytkowe gminy Dopiewo. Wytyczne do opracowań planistycznych i realizacyjnych. Maszynopis. Poznań: Archiwum Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Jankowski, W., Andrzejewski, M. (1978). Inwentaryzacja drzewostanu oraz nawierzchni dróg i placów w parku zabytkowym w Konarzewie. Poznań: Archiwum Państwowe w Poznaniu [Kombinat Państwowych Gospodarstw Rolnych w Konarzewie (pow. poznański), sygn. 166].
- Jankowski, W., Andrzejewski, M. (1978–1980). Dokumentacja projektowo-kosztorysowa parku zabytkowego w Konarzewie. Poznań: Archiwum Państwowe w Poznaniu [Kombinat Państwowych Gospodarstw Rolnych w Konarzewie (pow. poznański), sygn. 167].
- Kąsinowska, R. (2013). Pałac w Konarzewie. Kórnik: Fundacja Zakłady Kórnickie.
- Korpik, A. (2001). Aktualizacja inwentaryzacji dendrologicznej zabytkowego założenia parkowego w Konarzewie. Poznań: Archiwum Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (nr inw. 4154A).
- Matczak, K. (1989). Karta ewidencyjna zespołu pałacowo-parkowego i folwarcznego w Konarzewie. Poznań: Archiwum Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (nr inw. 4869/k).
- Olszewski, T. (1966). Dokumentacja projektowo-kosztorysowa zieleni i dróg w parku zabytkowym w Konarzewie. Poznań: Archiwum Państwowe w Poznaniu [Kombinat Państwowych Gospodarstw Rolnych w Konarzewie (pow. poznański), sygn. 159].
- Ołtuszewski, W., Przybylski, T. (1957). Parki podworskie powiatu poznańskiego. *Rocz. Dendrol.*, 12, 488–489, 498.

Materiały źródłowe

- Decyzje konserwatorskie dotyczące parku w Konarzewie pochodzące z lat 1995–2009. Poznań: Archiwum Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Goryńska, I. (1986). Notatka służbowa stanu parku w Konarzewie. Maszynopis. Poznań: Archiwum Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Messtischblatt. Dombrowka (sekcja 3666). (Niemiecka mapa stolikowa, założona w 1889 r., wydana w 1940 r., w skali 1 : 25 000). Pozyskano z: http://www.amzpbig.com/maps/3666_Dombrowka_1940.jpg (dostęp: 2015-02-20).

IDENTIFICATION OF CHANGES IN COMPOSITION, QUANTITY AND QUALITY OF TREES IN THE PARK IN KONARZEWO FROM NATIONALIZATION TO REPRIVATIZATION

Summary. Establishments of palaces and gardens in Konarzewo near Poznań were founded in the late seventeenth century. During centuries following this period enlarged and increased the number of species of trees and shrubs. After the World War II, most large estates in Poland became nationalized. The objective of this study was to recognize the changes that have taken place in the structure of stand of trees from nationalization to reprivatization and evaluation of these changes in terms of composition. The study found that after World War II the park was extensively changed and the area of park land had diminished and the care of the park was discontinued. Many of these changes occurred with devastating consequences for the stand of trees and the former spatial composition. Strong natural succession caused the tree stand was dominated by popular, expansive species. Young, new trees hid the view axes. Reduced number of species of trees and shrubs is observed. Although the park was protected from 1956, yet the incompetence of managers, as well as lack of sufficient maintenance works contributed to the park losing its pre-war character.

Key words: Konarzewo, Czartoryski, manorial estate, reprivatization, the history of gardens, historical park, tree stand

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Agnieszka Targońska, Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, Poland, e-mail: ktzagac@up.poznan.pl

Zaakceptowano do opublikowania – Accepted for publication:

25.02.2016

Do cytowania – For citation:

Targońska, A., Wilkaniec, A. (2016). Identyfikacja zmian kompozycyjnych, ilościowych i jakościowych zadrzewienia parkowego w Konarzewie w okresie od nacjonalizacji do reprivatyzacji. Nauka Przyr. Technol., 10, 2, #23. DOI: 10.17306/J.NPT.2016.2.23